

DE
PROVIDENTIA DIVINA
ERCA
PROFANOS ANTE NATVM SERVATOREM
COMMENTATIO TERTIA

QVA
DIEM FESTVM
PENTECOSTES

SVMMA MENTIS RELIGIONE
CELEBRANDVM

INDICIT

ATQVE

AD ORATIONEM SACRAM

A. D. VI. MENSIS IVNII AN. CIO IDCC XXXV. AD HOR. XII.
IN ILLVSTRIS AVGVSTI TEMPLO

HABENDAM

PER ILLVSTRES ILLVSTRESQVE SVMME ET PLVRIMVM VENERABILES
PRAENOBILISSIMOS DOCTISSIMOSQVE PATRONOS AC FAVTORES
ATQVE ILL. AVGVST. CIVIS GENEROSISSIMOS ET
NOBILISSIMOS

HUMANISSIME INVITAT

IOANNES GEORGIVS VVALTHER

SERENISS. DVVIS SAXON. CONSILIAR. PROFESS. PVBL. ORD. HISTOR. LITTERAR. HVMANIOR.
PHILOS. MORAL. AC POES. BIBLIOTH. ET RECT. ADI. ACADEM. GYMNAS.

uperiori commentatione, quam alteram de prouidentissimo erga Hebraeos Numine conscripsimus, commorationem incepimus populi DEI in Aegypto enarrare, eamque ponere indubium et clarissimum prouidentiae documentum. Duxit autem DEVS sapientissimus gentem a se lectam, veraeque religionis assertorem, in Aegyptum, cum aliis de causis, tum in primis, ut qui populus, vel regum astutia, vel omnium bonorum affluentia, ad summam opinionum morumque peruersitatem inclinaret; ac consequentibus temporibus uniuerso fere orbi terrarum initia artium et scientiarum esset daturus: mature ad veram religionem admirandam cognoscendamque nolens volens raperetur. Deinde cum Aegyptium regnum tunc maximum in terris esset, constituit Numen rerum gerendarum hoc amplissimum theatrum, ut miraculorum, diuinitus edendorum a Mose, memoria deferri ad remotissimas gentes posset. Reliquas taceo causas, quae vel in coniectura positae sunt, vel abunde ex scriptura sacra patent. De bestiarum cultu diuino iam illa monui commentatione, eum tempore, inter Iosephum et Mosem interposito, ortum esse, probabilemque eius rei causam ex Plutarcho attuli.

Quod vero ad imperium Aegyptium attinet, indubium est, iam ante Mosi aetatem sublime caput tulisse inter Africae, Asiae atque Europae regna. Est praeterea prorsus verisimile, Hycsos, quos multi cum Israelitis confundunt, ante Iosephum, Patriarcham, Aegypto expulsos esse: uti etiam a nobis probabili constitutione ostensum. Atque post abitum horum Hycsorum, Aegypti, vel plurima pars, vel omnis regio, studio Iosephi atque artibus vni primum domino est subiecta, deinde mirifice exulta auctaque, ut compositis domi rebus, consequentes reges maiores spiritus ferre, ac, finitimis regnis sub potestatem redactis, etiam ad remota animum appellere possent. Hoc vero primum omnium dicitur confecisse Sesostris, quem iam Sesoostrem vocant, iam Sesoosin, iam Sefonchin, iam Sethosin 1), iam Rhamfen, iam vero Ramesin 2). Est in uniuersa Aegypti historia, hoc Sesostris, celeberrimi regis, imperio nihil illustrius nihil dignius consideratione: quo rege nemo ante Ptolemaeos lon-

1) vid. historia uniuersalis societate Anglic. conscripta Tom. I. p. 518. ed. longe doctissimi Baumgartenii.

2) vid. Valesius ad Tacitum Ann. II. p. 251. ed. Io. Frid. Gronouii, et Camp. Vitringa in Comm. ad Eesaiam Cap. XVlll. p. 550. a. b.

longius protulit regni fines, nemo plures edomuit gentes, maiora nemo togae bellique facinora edidit. Aegyptii etiam huius factis praesertim apud maximos Imperatores vel Persarum 3) vel Romanorum, gloriati sunt 4). Terrarum tunc cognitarum si non dominus, at certe victor, erat: supra communem adeo regum sortem vehementer sublatu. Cum enim adhuc Syrorum, Chaldaeorum, Babyloniorum, Graecorumque nomina ignobilia essent: Tum Sesostris in consequendo orbis terrarum principatu et elaboravit, et felix euasit ex animi sententia. Aethiopibus primum atque Arabibus subactis, Asiae victricia arma intulit. Rursus gentibus intra et extra Taurum domitis, veluti bella ex bellis ferens, ad vsque Istris littora penetrasse dicitur 5). Forsitan ab hac aetate Sueuorum in Germania pars, Isidi, Idolo aegyptio, sacrificauit: nam hoc fecisse ipsos Tacitus docet 6). Diodorus Siculus 7) inscriptionem integram ex monumentis Aegyptiacis adfert, quae stelis insculpta diu in Syria superfuit,

ΤΗΝΔΕ. ΤΗΝ. ΧΩΡΑΝ. ΟΠΛΟΙΣ. ΚΑΤΕΣΤΡΕΨΑΤΟ
ΤΟΙΣ. ΕΑΥΤΟΥ. ΒΑΣΙΛΕΥΣ. ΒΑΣΙΛΕΩΝ. ΚΑΙ ΔΕΣΠΟ
ΤΙΣ. ΔΕΣΠΟΤΩΝ. ΣΕΩΩΣΙΣ

In Asia vero minore, quam inferiorem dicit Herodotus, columna visa, etiam Herodoti aetate, hac inscriptione, sacris litteris aegyptiis adornata:

ΕΓΩ. ΤΗΝΔΕ. ΤΗΝ. ΧΩΡΗΝ. ΩΜΟΙΣΙ. ΤΟΙΣΙ. ΕΜΟΙΣΙ
ΕΚΤΗΣΑΜΗΝ 8).

Fieri enim potuit, vt Graeci, omnia Aegyptiaca admirantes, consequentibus temporibus Aegyptiacae Sesostris inscriptioni hanc interpretationem adderent, quae tamen decursu multorum saeculorum vel aeris, vel hominum incuria, rursus videtur deleta. Si quis ingenio abundare hoc in loco veller, non abhorrenti ab omni probabilitate ratione posset ostendere, Iosephum scriptorem 9) has forte Sesostris columnas vidisse, atque ex Iudaeorum falsa traditione habuisse pro Sethi, patriarchae, colum-

) (2

mnis

3) Herodotus II, no. p. 127. ed. Gronouii.

4) insigne exemplum apud Tacitum in *Annal. Lib. II, p. 251.* iam adducta.

5) Herodotus L. II, 102 - 111, p. 124 - 128. Strabo I, XV, p. 1007. ed. Almelou.

6) Tacitus de moribus Germanor. C. 9. Tom. II, p. 603. add. illustr. Mafcouius in *Comm. rerum German. lib. II, p. 48.* de hoc cultu integram inseruit dissert. *Commentariis Acad. Parisiens. Abbas Fontenu, Memoir. Tom. VII, p. 129.*

7) Diodorus Siculus Lib. I, p. 35. ed. Rhodom.

8) Herodotus II, p. 126.

9) Ioseph. in *antiq. Iud. Lib. I, C. 2, p. 11, 19.* ed. Hauerkampii.

mnis. *Alia de Sethi Stelis coniectura est apud Anglos historiae auctores 10).*

Tantus vero rex qua vixerit potissimum aetate, id omni-aeuo acutissimi historicorum diligentissime quaesierunt: nonnulli vero recentiores fere aetatem consumserunt hac in re inuestiganda. At vero res incredibilibus semper fuit salebris impedita: quae non nostra demum aetate sunt obiectae, sed iam natae tum, cum nonnulli graeci scriptores ad res, temporibus suis diuidendas, primum considerunt: Tunc enim illa, de qua alio in loco exposui, systematum condendorum libido, summos etiam historicos chronologosque transuergos egit. Plurimi enim non ad vetusta temporum monumenta, quae in manibus erant, sed ad eam, quam adornauerant ipsi, et quam veluti vnicam et praestantissimam filiolum exosculabantur, temporum compilationem, et quamcumque conuenientiam, omnia componebant.

Manetho enim, qui iam, regnante Ptolemaeo Philadelpho, primus digressit res gestas Aegyptiorum, videtur res ex antiquis repetiisse monumentis, atque non tam malo, vt multi putant, animo in hoc negotio versatus esse. Eleganter eum defendunt praestantissimi historiae vniuersalis conditores Anglii). Verum consequentes bene multi graeci scriptores omnia corruerunt. Diodorus Siculus, qui vniuersalem condidit historiam primam, quae aetatem tulit, fidem datam non praestat, male interpretatur auctores, adulterat annorum numeros, regumque consecutiones: quod vel ex ratione patet, qua Herodoti de Medis exponit sententiam 12). Ipsi Christiani scriptores, qui optimo animo ad consignanda tempora accesserunt, tamen putasse videntur, temporum ordinem fere in historici arbitrio positum esse. Exemplo rem confirmabo. Ab exitu populi DEI ex Aegypto ad conditum a Salomone templum numerat scriptura sacra 480. annos 13). Nulla hoc in loco codicum varietas. Interim praeter Eusebium nullus hanc temporum computationem probat. Iosephus habet iam 592. iam 612. annos; Clemens Alexandrinus 567; Iulius Africanus 740; Theophilus Antiochenus 602; Chronicon Alexandrinum 630; Nicephorus 634; Georgius Syncellus 659; Cedrenus 672, vt reliquos taceam, quos omnes, sed alia de causa, excitat Alphonsus des Vignoles 14). Horum singuli peculiare sibi constituunt temporum systema: fortasse, ne, si con-

10) histor. vniuers. anglic. Tom. I. p. 171. in Not.

11) eod. historia T. I. p. 491. seqq.

12) Diodorus Siculus Lib. II. p. 118. cum Herodoto collatus Lib. I. C. 95. p. 40.

13) I Reg. VI. 1.

14) Alphonsus des Vignoles Chronol. sainte Tom. I. p. 177. 178.

consentiant cum scriptura sacra, vel cum Eusebio, de hisce annis, in nouo systemate fingendo desinituti ab ingenio videantur.

Idem in historia factum Aegyptiaca. Neminem veterum vidi, qui in describendo temporum ordine cum altero conspirauerit. Singuli condunt singula systemata: iam addunt iam demunt alterius descriptioni. Et quod dolendum in primis, in ipsis Manethonis dynastiis recensendis vehementer discrepant. Contendantur modo inter se triumuii illi, Iulianus Africanus, Eusebius 15), et Iosephus 16), qui se omnes optima fide Manethonis dynastias tradere dicunt: quanta est discrepantia cum in regum nominibus, et consecutionibus, tum in imperii duratione, tum in annorum, dynastiis tributorum, summa.

Quid ergo? Dissensus veterum studia nostra retardabit? immo vero excitare debet. Verum, vt est apud Terentium; si hac non successit, alia aggrediemur via: repudiandum puto consilium, in tanta sententiarum pugna dynastiarum beneficio systema condendi; nouosque censeo temporum charecteres quaerendos, qui nostro quidem iudicio, sequentes sunt, et qui, si non indubiam, certe summopere probabilem, reddent sententiam nostram.

1. *Omnes in vniuersum antiqui scriptores vnanimi voce consentiunt, Sesostrum ante bellum Troianum vixisse.* Strabo, 17.) Aristoteles, de quo deinceps, Diodorus Siculus 18), Herodotus 19), Arrianus 20), alii 21), hoc confirmant. Idcirco reiicienda Io. Marshami 23), et Isaaci Newtoni, sententia, qui multo posteriorem hoc bello Sesostrum faciunt 24). Si enim in re, quae in facto posita est, neque habet repugnantiae, scriptorum consensus non est attendendus, ilicet, actum est de vniuersa historia, fenestraque aperta cupiditati quiduis fingendi atque audendi.

2. *Aetas Sesostris, quae adeo ponenda est ante Troianum bellum, ex profanis scriptoribus nullo modo figi potest.* Turbatae sunt dynastiae Manethonis, atque adeo filum Ariadnaeum praebere non possunt. Soli supersunt Herodotus et Diodorus Siculus, in historicis, proprie vereque dictis, nu-

b 3

me-

15) apud Georg. Syncellum in Chronograph. p. 54. seq. ed. Iac. Goari.

16) Iosephus contra Apion. L. I.

17) Strabo Lib. I. p. 66. et Lib. XVII. p. 1156. edit. Almelou.

18) Diodorus Siculus Lib. II. sub init.

19) Herodotus Lib. II. Cap. 102. seqq. cum 112. coll. p. 124-128.

20) Arrianus apud Photium cod. 58.

21) Quos adducit Iacob. Perizonius in Originibus Aegyptiac. C. VIII. p. 143. ed. Dukeri.

22) Io. Marsham in Can. Chron. p. 22. 248. 375. 376. ed. Lipsiens.

23) Summa sententiae Nevvtonianae eleganter tradita in historia vniuersali Angl. Tom. I. p. 522. in Nor.

merandi, qui de Sefostris rebus gestis dedita opera exponunt. Atque hi auctores ante Olympiades, atque adeo ante bellum Troianum, tempus modo per γενεάς, siue generationes, describunt, quibus generationibus nihil est obscurius, nihil incertius. Vt enim taceam, apud graecos potissimum auctores iam notare centum annos, iam quinquaginta, iam triginta: ipse Herodotus 24) vsurpat iam de singulis regibus sibi inuicem succedentibus 24), quibus tamen singulis diuersus est tribuendus annorum numerus; iam vero auctor est, tres generationes efficere centum annos 25), iam vix viginti tribus annis continet 26). Similis est varietas in Diodoro Siculo. Saepe tribuit generationi triginta annos; saepe per hanc singulos intelligit reges, saepe hominum aequalium aetatem 27). Tam anceps autem putandi ratio nullum computationis fundamentum praebere potest. Rursus ambo, Herodotus et Diodorus Siculus, non integram regum aegyptiorum seriem ducunt, sed ex horum numero, quos inclaruisse rebus gestis constabat, vel, quod malim, quorum notitiam acceperant a sacerdotibus, eximunt, atque enarrant; vt adeo certi nihil ex his cogi possit.

Quando igitur hac in epocha figenda demum omnia ad scripturam sacram sunt referenda: age, huius beneficio, admodum probabilem constituamus temporum concentum; praemissis quibusdam obseruationibus, quibus huic rei via est munienda. Est autem fere consentiens Chronologorum vox, bellum Troianum cadere in Iudicum tempora, in primisque Iephthae; quibus iudicibus vsus est populus DEI, vt inter omnes constat, ante reges lectos, cum iam rerum suarum sedem in Palaestina collocasset. Perlustremus amplissimum historiarum campum, a scriptura sacra nobis ante oculos positum, inde a patriarchis ad vsque Hebraeorum reges, qui Troiano bello multum sunt inferiores, et videamus, quod potissimum tempus Sefostris rebus omnium optime sit aptandum.

3. *Scriptura sacra omnem Palaestinae vel secundam vt aduersam fortunam, quae insignem aliquam intulit mutationem reipublicae hebraicae, diligentissime enarrat, atque illud ab ingressu populi DEI in hanc terram ad usque reges; quin ad seruitutem babilonicam; vt tuto, hoc in temporum tractu, a Codicis sacri silentio ad ipsius rei negationem duci conclusio possit.* Atque hoc est acerrimum telum in Iac. Perizonii, aliorumque quam plurimorum, sententiam, qui Sefostrem huic temporum seriei innectunt. At populus Hebraicus, inquit Iac. Perizonius 28), tunc temporis, cum Sefostris debellaret Palaestinae

24) Herodotus Lib. VI. C. 98. p. 365.

25) Herodotus Lib. II. C. 142. p. 143.

26) Idem Herod. Lib. I. C. 7. p. 4.

27) id accurate docet Iac. Perizonius in Originibus Aegyptiorum C. XI. p. 210 - 214.

nae incolas, fuit in potestate Cananacorum; igitur ad ipsos non pertinuit haec calamitas, sed ad suos dominos. facillima est Responſio. Quid enim dominorum in communi ſeruitio? Ambo et Cananaei et Hebraei, ſi videti ſunt a Sefoſtre, ſine dubio ſerui Sefoſtris facti ſunt. Cur vero nouam hanc ſeruitutem Aegyptiacam, a ſex reliquis plane diuerſam, hiſque omnibus longe atrocioſiorem et diuturnioſiorem, ſcriptor ſacer tam alto premit ſilentio: cur eius ne minimam fecit ſignificationem, qui etiam Meſopotamicae meminit, nec crudelis nec diuturnae ſeruitutis. Poſſunt etiam conſuli, quae doctiſſimus Iameſonius adu. Perizonium monuit 29). Idem de tempore cenſendum, quod effluxit ab egreſſu ex Aegypto ad ingreſſum populi in Palaeſtinam. Si enim Sefoſtris hac aetate ſuperauit Aſiam, atque adeo Arabiam infeſtis armis peragrauit, cur non aggreſſus eſt populum DEI, commorantem tandiu in Arabia petraea, cur propter calamitatem ab hoc Aegyptiis illatam, vindictam non ſumſit? Atque haec petunt deſtruuntque ſententiam Iacobi Vſſerii 30), qui horum temporum aequalem dixit Sefoſtrem. Eandem ſilentii, in ſcriptura ſacra adhibiti, vim oſtenderem in temporibus ab Abrahamo ad Iacobi ingreſſum in Aegyptum, ſi quem recentiorum ſcirem ſubactum chronologicis rebus, qui Sefoſtrem, Iosepho Patriarcha anteriorem, eſſet auſus dicere.

4. *Neceſſe igitur eſt, vt Sefoſtris temporibus, quibus commoratus eſt populus DEI in Aegypto, illigetur.* Sic primum idonea reddi cauſa poteſt ſilentii, in ſacris litteris obuii. Hae enim litterae res omnes tacent profanorum regum, niſi quibus inſignis facta eſt rerum hebraicarum commutatio. At Sefoſtris res geſtae nihil mutarunt in publica re Iſraelitarum. Hic enim a patre acceptam populi peregrini ſeruitutem continuat, atque ad conſequentes, vt fit, transmittit reges. Porro conſpirant optime principes profanorum ſcriptorum. Ariſtoteles, cuius etiam in temporum ordine conſtituendo nobilitata eſt per Calliſthenem industria, 31) Sefoſtrem multis temporibus ante Minoen Cretenſem vixiſſe auctor eſt 32). Sed hic Minos, ſecundum Marmora Arundelliana, quae optima praebent ante Olympiades temporum monumenta, 214 annis floruit ante ſuſcep-

ptum

28) Iac. Berizonius c. l. p. 307. 319 - 325. Sed ſibi non conſtat p. 319. vult Cananiticam p. 328. manauit Moabiticam p. 330. ſeq. rurfus pro Cananitica militat.

29) Iameſonius in notis ad Iac. Berizonii Origin. Aegyptiacos p. 131 - 135. quas tamen omnes facere meas non auſim.

30) Iac. Vſſerius in Annal. ad A. M. 2520. p. 17. ed. Bremeni.

31) vid. incomparabilis vir ingenii et doctrinae Perilluſtris lo. Guilielmus de Berger in Stromateo academico p. 198.

32) Ariſtoteles Politior. L. VII. C. 10. Op. Tom. II. p. 547. ed. Geneu.

ptum bellum Troianum 33) : vt adeo, omnibus animo agitatis, aetas Sefostris secundum Aristotelem in tempora, a nobis fixa, incidat. Etiam Manethonis sententiam cum hac coniungi posse iam Illustrissimus ostendit Renatus Iosephus Tournemine 34), vbi egregie distinguit inter euentus celebriores regnorumque vicissitudines ; atque inter seriem regum atque annorum numerum. In priore esse Manethonem sequendum, at non in posteriore. Interim alia coacti sumus via et ratione in demonstrando vti, atque duumviri fecerunt excellentissimi, Freretus 35), et Tournemine. Freretus vtitur Aemilii Surae auctoritate, atque Assyriorum regum laterculo ; cuius vtriusque quam lubricum sit fundamentum, iam aliis in locis a nobis ostensum est. Tourneminianam autem rationem, quae huius Epochae demonstrationem iusto acrius in dynastiarum aegyptiarum compellit dumeta, nostram facere non potuimus. Vtrumque sua hypothesis eo deduxit, vt 430 annos commorationi Israelitarum in Aegypto tribueret. Campegius Viringa nostram probat sententiam, sed non demonstrat 36).

Sed finienda nunc est haec commentatio, cuius argumentum, adcuratius euoluendum, et materiae vniuersae ratio, et summi in litteris viri suaferunt. Occasionem ipsi praebuit festus Pentecostes dies, oratione sacra in Gymnasio illustri concelebrandus. Qui dies, vt ea, qua decet, animi summa religione obeatur, grauissimam materiem suppeditauit Nobilissimo et diligentissimo Ciui nostro MARTINO CHRISTIANO IVNACKIO, *Gerstevicensi Thuringo*, optimi parentis, *Viri plurimum reuerendi, Georgii Gottl. Iunackii, Pastoris Gerstevicensis et Nelsbicensis* in vicinia nostra, bonae spei filio. Exponet nimirum

de sapientia DEI, qua et Messiam hoc die in templo Hierosolymitano publice declarauit, et legatos eius constituit : cui orationi vt interesse beneuolentissimi velint Perillustres Illustresque summe et plurimum venerabiles, Praenobilissimi Doctissimique Patroni ac Fautores, humanissime rogamus. P. P. VVEISSENFELSAE ad Salam a. d. V. Iunii Aer. vulg. CIO MDCC XXXV.

33) Nam secundum hoc Marmor praestantissimum incidit Minois aetas in Ann. 151. Aerae Atticae ; Initium vero belli Troiani in an. 365. eiusd. Aerae. Patet hoc ex Marmoribus ipsis a Ioan. Marthamo Canonico Chronico p. 252. et 325. ed. Lipsiensi insertis.

34) Renatus Iosephus Tournemine in elegantiss. dissert. Menochii Tom. II. insert. p. 445. seqq.

35) Freretus in Memoires de l'Academie des Inscriptions Tom. VII. p. 622.

36) Campeg. Viringae Hypothesis. historiae sacrae p. 29-31. quae 1708. Franec. publicata est: et Comment. ad Esai. Cap. XVllll. p. 549. seqq.

01 A 6627

ULB Halle 3
003 090 558

Sb.

VD 17 VD 18

DE
 DENTIA DIVINA
 ERCA
 NTE NATVM SERVATOREM
 MENTATIO TERTIA

QVA
 M FESTVM
 ECOSTES

MENTIS RELIGIONE
 LEBRANDVM

INDICIT

ATQVE

IONEM SACRAM

VNII AN. CID IDCC XXXXV. AD HOR. XII.
 TRIS AVGVSTEI TEMPLO

HABENDAM

RESQVE SVMME ET PLVRIMVM VENERABILES
 OCTISSIMOSQVE PATRONOS AC FAVTORES
 VGVST. CIVES GENEROSISSIMOS ET
 NOBILISSIMOS

MANISSIME INVITAT

GEORGIUS VVALTHER

AR. PROFESS. PVBL. ORD. HISTOR. LITTERAR. HVMANIOR.
 S. BIBLIOTH. ET RECT. ADI. ACADEM. GYMNAS.